

Fa ridere?

KASPER NEFER OLSEN

I

I Ettore Scolas helt geniale film *La Terrazza* (1980), der præsenterer en række karakterer i og omkring et desillusioneret romersk filmmiljø, hjem søges tekstforfatteren Enrico (Jean-Louis Trintignant) ideligt af sin producents damokletiske spørgsmål: *Fa ridere?* – Er det morsomt? I sin kamp med problemet har Enrico ligefrem forfattet 'et essay i 10 kapitler': (1) *Teknik og mekanisme til fremkaldelse af grin*; (2) *Latteren og samfundsklasserne*; (3) *Grinet som overskridelse, og som tilslutning til magten*; (4) *Humor, ironi, satire, farce*; (5) *Døden og grinet*; osv... Men han sønderriver manuskriptet i et af sine talrige raserianfald – for det er ikke morsomt!

Den samme skæbne truer naturligvis enhver der vil – eller bliver opfordret til – at skrive om det morsomme: man vil nødig ende med at skrive noget der ikke var morsomt. Specielt i en universitær sammenhæng bliver man nervøs; for traditionen er jo her at det morsomme henvises til noterne: "Det er morsomt at...", skriver man da, for at tilføje en lille overraskende detalje, som teorien ikke lod forvente, og som meget vel kan være vældig morsom – men netop da ikke kan undgå at virke uheldigt tilbage på 'hovedteksten': det morsomme er undtagelsen fra reglen, som dermed er sat som det umorsomme.

Man må imidlertid se i øjnene at det morsomme ikke er det samme for alle mennesker. Og hvad værre er: man må se i øjnene at det morsomme – hvilket ikke er særlig morsomt – er kontamineret med et vist åndeligt hierarki, som man ganske vist i teorien kan tænke sig altid vil 'subverteres' af det morsomme, men som dog i praksis gør det meget vanskeligt at frigøre det morsomme fra et magtforhold. *On s'amuse*: man gør sig lystig; – det vil altid være på bekostning af dem der – nærværende eller

fraværende – ikke kan se det morsomme. Hierarkiet melder sig netop i det øjeblik – og det øjeblikkeligt – der er noget, jeg *ikke* finder morsomt. Jeg har da to muligheder: enten kalder jeg det 'plat', og signalerer dermed at noget sådant kun kan være morsomt for én der har betragteligt færre brikker at flytte med end jeg; eller jeg aner en overlegenhed i den morskab, jeg ikke forstår, og hader af et småt hjerte det 'studentikose', det 'arrogante', det 'elitære' vid.

Jeg løber derfor en gevaldig risiko ved at påtage mig at skrive om det morsomme. Jeg må gøre det morsomt, det er klart, og jeg kommer næppe heller uden om at give nogle morsomme eksempler; men i begge tilfælde har jeg ikke andet kriterium for morskaben end at jeg selv finder det morsomt, og jeg véd *a priori* at der vil være andre der ikke finder det morsomt, og som derfor enten vil finde mig plat eller overlegen. Den gode vilje kommer her – mere end noget andet sted – til kort. Men jeg kaster mig ud i det – med begge øjne lukket, og et smil. For selvfølgelig er det rigtigt at det morsomme altid – om så kun glimtvis – nedbryder et magtforhold, nemlig dét mellem den talende og den lyttende. Det morsomme står og falder ikke med om jeg er morsom, men derimod med om *det* er morsomt. Og det kan det være, også på den morsomes egen bekostning. Man vil da ganske vist ofte først more sig senere, når den morsomme er blevet en fraværende tredje person, som man morer sig *over* snarere end med. Men at være tredje person er under alle omstændigheder vilkåret for den skrivende, så jeg vil slutte denne kedelige fortale med en hjælpeløs forsikring om at i det følgende vil der kun forekomme ting som jeg selv synes er morsomme, i skrivende stund. *Fa ridere?* Hvis ikke, så blad videre til næste

artikel. Jeg vasker mine hænder: om du morer dig, lattermilde læser, er herefter din egen sag.

II

Nærværende essay begyndte med en drøm, jeg havde natten til i dag, den 26. februar år 00. Jeg har under ingen omstændigheder tid til at skrive denne artikel, men kunne altså ikke slippe for at 'det ubevidste' begyndte at rode med emnet. Ifølge Freud er det ubevidste kilden til det morsomme; men de fleste vil have erfaret at drømme ganske vist kan have mange andre interessante kvaliteter – men ligefrem morsomme er de nu sjældent! (Få ting er så kedsommelige som at høre en anden genfortælle sine pointeløse drømme). Jeg finder det derfor morsomt at jeg nu, for første gang, mig bekendt, har opfundet en vittighed i drømme (måske er det virkelig svaret på det gamle spørgsmål, hvor vittighederne kommer fra?). Jeg drømte, kort sagt, at jeg så en skrift på væggen, der lød:

Agurk?
Gå den!

Dette fandt jeg i drømme så morsomt, at min egen latter ligefrem vækkede mig, så grundigt at jeg ikke kunne falde i søvn igen, og blev nødt til at stå op og gøre notater til denne artikel (gab!). Men hvorfor fandt jeg det nu så morsomt?

Eftersom denne vits blev produceret i en drøm, har den – som alt i drømmen – et moment af hvad Freud kaldte 'dagsrester'. Jeg havde haft besøg af noget så kulturpolitisk ukorrekt som en flok tidligere elever fra Forfatterskolen, og vi havde faktisk moret os en del den aften. Vi drøftede således om vi skulle grundlægge et tidsskrift med titlen *Kålrabi-drømme*, for at få tag i det såkaldt bredere publikum. Morsomt, ikke? Men det var Lars der indførte agurken i min drøm, idet han påstod at Agurk faktisk var et bibelsk navn, – hvilket René supplerede med at hævde at det samme gjaldt ordet Spinat (jeg har ikke fundet det relevant at verificere disse umiddelbart usandsynlige hypoteser: det morsomme består her netop i at disse ord faktisk *har* en underfundig semi-

tisk klang, samtidig med at de ikke lyder helt 'rigtigt').

Men der er spor der går længere tilbage. Når jeg i drømmen læste min vits, som skrevet på væggen, refererer det utvivlsomt til en vits af samme form, som jeg for mange år siden læste på en mur i Odense. Den lød:

Bevar roen!
Støt melis!

Dette er naturligvis en klassisk freudiansk vits: den spiller på ambivalenserne i hele to ord: *roen* (med *el-*ler uden *stød*) og *stø(d)t* (uden *stød* – ha ha!), og bruger denne dobbelte ambivalens til at demontere en neurose, nemlig den politiske diskurs, med dens katatoniske imperativer.

Men jeg går dybere! For uden at være helt så morsomme som de to arketyperiske forbilleder fra min barndom, jeg lige straks skal anføre, har disse to vits'er et *je-ne-sais-quoi* der for mig placerer dem i den udsøgte gruppe af morsomheder, jeg aldrig kan føle mig sikker på ikke at komme til at grine af igen. Almindeligvis siger man at en vittighed ikke tåler gentagelse; men – og her er vi således på sporet af noget så videnskabeligt som en *klassifikation* – der findes tilsyneladende en eksklusiv gruppe af 'evigt morsomme' størrelser, en ægte delmængde af det blot vittige.

De to eksempler fra min barndom skyldes begge min bror Peter. Som navnefælle til hovedpersonen i den dengang endnu meget læste bog *Peters Jul*, mente han sig berettiget til at gendigte indledningsversene efter eget hoved. Det lød – og det kom helt spontant – som følger:

I denne tid jeg ønsker mig langt bort:
Nu falder julesneen sort.

Det er klart at vi her igen har med dobbelthed og med neurosekritik at gøre: de to vers rammer på én gang juleneurosen og den økologiske neurose, idet de negerer den ene med den anden. Det er godt gjort! Måske rammer de for øvrigt, for det tredje, også Poesiens egen højtravende neurose; men det

skal poesi jo gøre: poesi må aldrig være uden smil. Men alt dette synes jeg selv er utilstrækkeligt til at begrunde hvad jeg dog må sande: at jeg ikke kan mindes denne ytring uden tydelige fysiske symptomer på morskab.

Det andet eksempel skyldes også min bror, om end han heller ikke her kan stå som eneforfatter (her er måske et andet kriterium: det morsomme har netop aldrig en eneforfatter, hvorfor 'morsomme bøger' altid mestendels består af citater – eller ikke er morsomme). Foranlediget af noget, jeg ikke husker, trådte han pludselig resolut hen over et veldækket kaffe- og kagebord, dvs. han satte flere steder foden på den hvide dug, og da – midt i det hele – udbrød han, lige så spontant som i det første eksempel:

Ups! Jeg trådte på noget blødt! Hvad mon det var?

Dette var strengt taget et citat fra *Anders And* – og det blev det selvfølgelig ikke mindre morsomt af: der indfinder sig et kort glimt af realitetsflimmer og person-desidentifikation. Citater er åbenbart som sådan morsomme: hvem skulle nu have troet det? Men når man tænker over det, er det jo faktisk ret morsomt: at én mands tale kommer ud af en anden mands mund! (Det er kun i videnskabelige artikler, citater føles rent kvælende – som om det modsatte her er sket: en mand får presset sine egne ord ned i halsen igen). Men selv uden referencen til Fætter Vims, ville dette have været ubetaleligt morsomt: denne distraktion, denne ubekymrethed om konsekvenserne af en højst ukonventionel handling! "Hvad mon det var?" siger jeg – hvor det dog stadig var, snusfornuftigt betragtet, muligt at se ned og få det opklaret – men dén tanke strejfer mig ikke. Jeg mener at redde situationen – at bevare et skær af sund fornuft, mens jeg står der midt i kaffebordet, ved at fremsige en velformuleret sætning, i et nærmest filosofisk-poetisk tonefald – som om jeg havde sagt: "Ja, hvad er vel livet?". Jeg forventer at verden vil lytte til min dybsindighed, og ikke bemærke at min højre fod har kvast den sidste napoleonskage. Dét er morsomt!

III

Men vender jeg nu tilbage til min drømte vits, kommer jeg i vanskeligheder.

Agurk?
Gå den!

Det er jo ikke særlig velformet – snarere lidt forkert. Udtrykket 'gå agurk' findes, og er morsomt (også selv om Lars ikke skulle have ret i sin teori om at det skyldes agurkens bibelske rødder). Men 'agurk' er jo ikke et indre objekt til 'gå' – som hvis det havde lydt, leninistisk:

Kampens vej:
Gå den!

Men måske er dét det morsomme? At misforstå grammatikken? Alligevel må jeg erkende at den misforståelse der skal til for at frembringe noget morsomt, er betragteligt mere præcis end den forståelse, jeg kan møde den med. *Fa ridere?*

IV

Bergson søgte det komisk væsen i sammenstødet mellem det organiske og det uorganiske: det er morsomt at bevæge sig som en mekanik, hvis man ikke er en mekanik. John Cleeses 'gakkede gangarter' – tal om at gå agurk! Og læg så i øvrigt mærke til at 'g' tilsyneladende er et særligt morsomt bogstav på dansk – formentlig fordi vi har lidt svært ved at artikulere det: 'Gøg og Gokke' [Gøøw ow Gågø] handler tydeligvis ikke om andet end det danske sprogs latterlige udtale af denne guttural. Ikke at kunne tale er i sig selv ikke særlig morsomt; men det faktum at de der *tror*, de kan tale, faktisk ikke kan, er måske ret morsomt (Jesper Kleins 'Spasminister'). Det er som når dyr taler: det er også mest morsomt. Vi forudsætter at de ikke har noget at sige, og kan derfor godte os [med g!] over det absurde ved at tale overhovedet. Eller få hævn for dyrenes evindelige stille *moro* over vor manglende evne til at udstøde et ordentligt brøl: det bliver kun til denne underlige raslen, som af papir, som vi kalder 'sprog' – og tror,

siden grækerne, er vort privilegium, og ikke snarere et handicap. Som David Byrne sang:

*I know the animals: there're laughing at us!
They don't even know what a joke is!*

V

Det tyder på at Bergson havde fat i en ende – men også kun det. De her fremførte metamorsomme betragtninger peger snarere på at klovnens komiske klodsethed kun er en synekdoke i forhold til det egentligt morsomme, som ligger i menneskets 'bestemmelse' som talende væsen. De stumme er uhyggelige, fordi de ikke taler: vi føler da at de måske kan noget andet, at de måske virkelig *kan* noget! Mens den talende hele tiden røber at han ikke kan. Det er en lettelse, midt i tyngden. Da jeg gik på Aarhus Universitet, var der stadig folk der læste en bog som hed:

Til rekonstruktionen af kritikken af den politiske økonomis omfangslogiske status.

Det var ikke ment som en morsom bog – men som allerede sagt: bøger der er ment morsomme, er det som regel ikke. Imidlertid er det en ret morsom titel, når man tænker over det. Der er intet verbum, kun denne svimlende række af indlejringer, som kunne fortsætte i det uendelige, f.eks.:

Til rekonstruktionen af kritikken af den politiske økonomis omfangslogiske status' betydning for udviklingen af bevidstheden om kapitalforholdets implikationer for rekonstruktionen af kritikken af den politiske økonomis omfangslogiske status' betydning for udviklingen af bevidstheden om kapitalforholdets implikationer for rekonstruktionen af kritikken af den politiske økonomis omfangslogiske status' betydning for udviklingen af bevidstheden om kapitalforholdets implikationer for rekonstruktionen af kritikken af den politiske økonomis omfangslogiske status' betydning for udviklingen af bevidstheden om kapitalforholdets implikationer for osv...

Det er det, man kalder en *mise-en-abyme*. Det svimler. Det er morsomt fordi man før eller siden vil tabe tråden (som når man skal sige, gentagne gange: 'bispens gipsgebis' – det er de g'er igen!), og det er selvfølgelig endnu mere morsomt hvis der slet ikke var nogen tråd til at begynde med: hvis det hele fra starten var vind. Således var det uden tvivl med *Til rekonstruktionen...*; men sådan var det måske med Sproget i det hele taget, fra starten: det var kun vind? *Flatus vocis*? Som Kant siger, i sin definition af latteren: "en anspændt forventning der pludselig blev til intet" (*ein Affekt aus der plötzlichen Verwandlung einer gespannten Erwartung in nichts*). Måske er Mennesket som sådan denne anspændte forventning der blev til intet? Mennesket: dette latterlige dyr, ζῶον λογὸν ἔχον, – *ein Affe* der blev til intet?

